

„Fondo Litwornia”¹

W stolicy historycznego regionu Friuli-Wenecja Julijska pojawiłem się po całonocnej podróży w ciepły, pogodny poranek 9 czerwca 2008 roku. Rozległa trzypiętrowa kamienica osadzona w tutejszej soczystej zieleni drzew i krzewów, niczym neoklasykistyczny pałacyk, zdawała się wciąż godnie przypominać o swojej dotychczasowej (choć nieformalnej) roli uniwersyteckiej ambasady polskość².

Gospodyni włoskiego *asylum*, Krystyna Schwarzer-Litwornia, powitała mnie przyjaznym uśmiechem, dokładając następnie wszelkich starań, abym przez ponad miesiąc (prócz weekendowych wycieczek) mógł całkowicie poświęcić się pracy nad porządkowaniem udińskiego archiwum. Oczywiście nie sposób, w kilku zdaniach (i wskazania na zawartość biblioteki) opisać domu profesorostwa Litworniów. Trzy odrębne pokoje zajmuje profesorska biblioteka złożona z blisko piętnastu tysięcy perfekcyjnie dobranych i starannie ułożonych druków, wśród nich są i takie, które znajdują się jedynie w zbiorach Biblioteki Narodowej czy Ossolineum. Księgozbiór nie posiada

---

¹ Sprawozdanie z podróży naukowej i czynności nad zinwentaryzowaniem zespołu materiałów archiwalnych profesora Andrzeja Litwornia (1943–2006) w Udine.

² Profesor Andrzej Litwornia, historyk literatury, znany i rozpoznawany nauczyciel akademicki, nieformalny ambasador polskiej kultury we Włoszech, miłośnik sztuki i właściciel cennego, humanistycznego księgozbioru; kolekcji reprezentującej znaczący dorobek naukowy twórcy, szczególnie w zakresie relacji polsko-włoskich. Urodzony 5 października 1943 r. w Tarnowie; wychowanek Liceum Ogólnokształcącego w Twardogórze (woj. wrocławskie); żonaty: Krystyna Schwarzer-Litwornia (mgr sztuki artysta plastyk). Studia i przebieg pracy zawodowej: Uniwersytet Wrocławski, filologia polska (1961–1966), doktorat (promotor: Cz. Hernas, 1974), asystent i starszy asystent (1966–1974), adiunkt (1974–1992), wicedyrektor Instytutu Filologii Polskiej, stypendysta rządu włoskiego (1974); lektor (1979–1984) i profesor kontraktowy (1984–1985) na Università degli Studi di Roma „La Sapienza”, lektor (1990–1992) na Università degli Studi di Firenze, czasowo na Università degli Studi di Pisa; od 1992 na stałe we Włoszech: profesor języka i literatury polskiej na Università degli Studi di Udine w Departamencie Języków i Kultur Europy Środkowowschodniej, dyrektor Centrum Językowego i Audiowizualnego w Udine, gdzie pracował do chwili swojej przedwczesnej śmierci 16 marca 2006 r. Prowadził gruntowne badania naukowe w dziedzinie literatury staropolskiej oraz związków kulturalnych i literackich polsko-włoskich od XVI do XX wieku. Autor monografii *Sebastian Grabowiecki* (Wrocław 1976), kilkudziesięciu artykułów, esejów, recenzji i omówień naukowych m.in. w „Pamiętniku Literackim”, „Pracach Literackich”, „Ricerche Slavistiche”, „Slavia Orientalis”; tomu studiów *W Rzymie zwyciężonym Rzym niezwykły* (Warszawa 2003) oraz wydanych dwa lata później książek *Danteo któż się odważy tłumaczyć?* i *Rzym Mickiewicza* (Warszawa 2005); współredaktor antologii *La porta d'Italia* (Udine 2000). Autor, bądź współautor, kilku filmów oświatowych zrealizowanych we współpracy z Działem Form Dokumentalnych Programu 2 TVP SA poświęconych historycznym związkom pomiędzy Włochami a Polską, w tym ośmioodcinkowego serialu *Cny język Polaków* (1999). Odznaczenia: Nagroda Ministra Szkolnictwa Wyższego (1977), odznaka „Zasłużony dla kultury polskiej (1988), dyplom Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP za wybitne zasługi dla promocji Polski w świecie (2005); w dniach 11 i 12 października 2005 w siedzibie Polskiej Akademii Nauk w Rzymie odbył się kongres polonistów włoskich dedykowany 40. rocznicy pracy naukowej i dydaktycznej Jubilat *Italia-Polonia-Europa. Giornate di studio in onore di Andrzej Litwornia*.

katalogu, jednakże sam układ poszczególnych tomów, zdaje się wskazywać na rzeczowe (przedmiotowe) uporządkowanie całego piśmiennictwa, wyznaczając tym samym kolejne miejsca i tematyczną przestrzeń na przyszłe woluminy (i dalsze kolekcje) według z góry zaplanowanych przez jego właściciela treści.

Przykładem Mickiewiczowski *Pan Tadeusz* (Paryż 1834), otoczony bogatą literaturą przedmiotu (ponad 400 woluminów) obok blisko 100 egzemplarzy poszczególnych wydań dzieł poety; pośród książek kolekcjonerskie cymelia: druczek z filomackich czasów *Do Joachima Lelewela...* (Wilno 1822), nie mniej interesujący *Kalendarz polski, ruski i astronomiczno-gospodarski...* (Kraków 1817), czy wydane nakładem Komitetu Mickiewiczowskiego *Dzieła* (Nowogródek 1933), z cenną rodzinną dedykacją. Do wielu książek dołączono nadbitki artykułów, rozpraw, rękopiśmienne notatki dotyczące proveniencyjnych ustaleń i odniesienia do odpowiednich opracowań, kserokopie ilustracji i zdjęcia, tworząc autonomiczny, niepowtarzalny zbiór, warsztat pracy uczonego i bibliofila. Również tu panuje swego rodzaju ascetyczny porządek i wybór: żadnych druków zbędnych (przypadkowych), wszystko wydaje się wzajemnie dopełniać swoją treścią.

W księgozbiornie wyróżniają się dwa główne jego działy: naukowo-dydaktyczny — podręczne kompendium obejmujące bibliografie, encyklopedie, różnego rodzaju słowniki (obok współczesnych wydawnictw źródłowych, nie brakuje tu prac B. Chmielowskiego i G. Piramowicza, S. B. Lindego czy K. Estreichera), antologie i historie literatury (polskie i włoskie obok historii kultury, sztuki, teorii literatury czy teatrologii), pełne edycje wybranych dzieł (takich serii wydawniczych jak „Biblioteka Narodowa” czy „Biblioteka Pisarzy Polskich”, komplety tekstów staropolskich i wydania krytyczne, np. „Biblioteka Pisarzy Staropolskich”) oraz dział drugi, przypominający o nieprzemijającej wartości humanistycznych „miejsc osobności”, to starannie dobrana i przez lata cyzelowana kolekcja starych druków, wydawnictw unikatowych i bibliofilskich. W „Rejestrze ksiąg”, udostępnionym życzliwie przez opiekunkę zespołu, doliczyłem się (rzecz wymaga całościowego sprawdzenia z autopsji) blisko dwudziestu tytułów z XVI, ponad stu z XVII i tyłuż z XVIII stulecia, sporo z nich w oryginalnych oprawach, opatrzonych ekslibrisami z epoki. Szczególną uwagę nie tylko italianisty zwracają dzieła: B. Castiglione, *Il libro del cortegiano...* (Venezia 1544), pierwsze wydanie F. Patrizi, *Della retorica dieci dialoghi...* (Venezia 1562), G. Fiamma, *Rime spirituali...* (Venezia 1575), T. Tasso, *La Gierusalemme liberata...* (Genova 1590) czy L. Alberti, *Descrittione di tutta l'Italia...* (Venezia 1581), według opinii specjalistów najlepsza XVI-wieczna pozycja dotycząca Włoch.

Obok tych dzieł, profesor Litwornia z równym upodobaniem stawiał powieści rycerskie, literaturę „straganową”, dewocyjną i opisy peregrynacji, by wymienić tylko pośród edycji polskich: M. Bembus, *Kometa to iest pogrożka z nieba, na postrach, przestrożę y upomnienie ludzkie...* (Kraków 1619), H. Fałęcki, *Woysko serdecznych noworekrutowanych na więszą chwałę Boską affektów...* (Poczajów 1739), *Historia o Magielonie królownie Neapolitańskiej...* (1773), M. K. Radziwiłł, *Peregrinacia abo Pielgrzymowanie do Ziemi Świętej...* (Kraków 1607) czy *Delicje Ziemi Włoskiej...* (Kraków 1665). Druki polskie i polonika są bowiem zbiorem zgromadzonym przez bibliofila, znawcę dawnej książki, a zarazem historyka literatury żywo zainteresowanego związkami kulturowymi i literackimi Włoch i Polski. Wśród pierwszych, podkreślających wartość kolekcji, dominują tytuły z XVII i XVIII wieku, to prace literackie Ł. Górnickiego, *Dzieje w Koronie Polskiej...* (Warszawa 1754), P. Skargi, *Wzywanie do pokuty...* (Kraków 1610) czy F. Birkowskiego, *O Exorbitancyach kazania dwoie...*

(Kraków 1632), składki z wierszami S. Grochowskiego, *Hymny o męce Pańskiej...* (Kraków 1608) i przekłady S. Twardowskiego, *Nadobna Pasqualina...* (1701).

Znać też, że najistotniejszą część księgozbioru, stanowią teksty piśmiennictwa polskiego od czasów średniowiecza po wiek XX, ze szczególnym uwzględnieniem okresu staropolskiego, dając (już w części podręcznego kompendium) praktycznie pełny zestaw współczesnych edycji (i reedycji) tekstów XVI–XVIII wieku. Więcej, obok tychże wydań krytycznych (na podobnych zasadach) w bibliotece zgromadzono literaturę i piśmiennictwo włoskie od renesansu po wiek XX, dopełniając i tę kolekcję o opracowania i syntezy historii kultury słowiańskiej (prawie kompletne roczniki najważniejszych polskich i sławistycznych czasopism naukowych: „Pamiętnik Literacki”, „Teksty”, „Ricerche Slavistiche”) oraz studia komparatystyczne, zwłaszcza z zakresu relacji włosko-polskich (liczący kilkaset tomów zbiór dzieł związanych z podróżami po Włoszech, przewodniki, mapy z epoki).

Na ich tle wyodrębniają się, z pewnością ważne dla zainteresowań naukowych profesora, zespoły tematyczne i... na nic już pobieżny ich przegląd, gdyż znając erudycję właściciela księgozbioru, rzecz wymaga gruntownych badań i przemyśleń; pozostaje jedynie poprzestać na prezentacji wybranych zbiorów. Jest na przykład składający się z kilkuset tomów zespół tekstów zbierających relacje polsko-włoskie (także krajowe wydania dzieł B. Castiglione, L. Ariosta, T. Tassa), równie bogaty zbiór dotyczący Petrarcki i Dantego (stanowiący naukowe zaplecze do badań polskiej recepcji obu pisarzy), wspomniana już literatura dokumentująca polskie tradycje peregrynackie, mic-kiewicziana czy zbiory traktujące o historii powszechnej, religii, historii sztuki.

Gromadzona przez ponad czterdzieści lat w Polsce i we Włoszech biblioteka swym zakresem, obejmuje zatem przestrzeń znacznie rozleglejszą niż obszar literatury polskiej czy włoskiej. Jest niezwykle interesującym (nie tylko kolekcjonersko) przykładem księgozbioru humanistycznego, a więc również dorobkiem wiedzy, egzemplifikacją integralnego i kompletnego warsztatu historyka literatury o znaczących dokonaniach naukowych, które znalazły odbicie w zawartości i strukturze księgozbioru; biblioteką oczekującą na zbadanie i opracowanie unikatowych druków, anonimowych rękopisów, egzemplarzy korektowych czy chociażby środowiskowych i przyjacielskich kontaktów. Dedykacje, we wspomnianym „Rejestrze” (naliczyłem ich blisko osiemset): rodzinne, od bliskich i znajomych, osób różnych, kolekcjonerskie. Krótkie zebranie (z konieczności imię ograniczam do inicjału) wypada rozpocząć od najbliższych: *Zwierzęta z lasu dziewiczego* (1946) A. Fiedlera i *Monte Cassino* (1957) M. Wańkowicza to podarunki od rodziców, kolejne wpisy kryją egzemplarze ofiarowane przez przyjaciół i pracowników nauki: R. Sobol na opracowaniu *Pieśni...* F. Karpińskiego (1957), J. Łukasiewicz na tomie *Zagłoby w piekle* (1965), Cz. Hernas na woluminie *Utworów panegirycznych...* J. Jurkowskiego (1968), dalej S. de Fanti, S. Graciotti, R. Panzone; dedykacje pisarzy, poetów i przedstawicieli świata kultury: Cz. Miłosz na tłumaczeniu *Ksiąg Mądrości* (1989), W. Szymborska na zbiorze *Koniec i początek* (1993), J. Stuhr na kartach *Przygód dobrego wojaka Szwejka...* J. Haška (1995), J. Brodski, I. Conti, K. Lanckorońska; sporo autografów i egzemplarzy kolekcjonerskich: J. Lelewel, *Dzieje Polski* (1830) dla C. K. Norwida, J. Czechowicz, *Dzień jak co dzień* (1930) dla Z. L. Zaleskiego, czy J. Kott, *Po prostu...* (1946) dla profesora S. Kota.

Znawcy przedmiotu zgodnie przyznają, że udińskie zbiory to największa na terenie Włoch prywatna biblioteka polonistyczna i zapewne jedna z największych tego rodzaju bibliotek poza terenem Polski. Równie interesującym miejscem pracy, które miało przypaść w udziale, było (zajmujące odrębny pokój i liczące ponad siedem metrów bieżących) domowe archiwum, ściślej: zespół prywatnych materiałów archiwal-

nych Andrzeja Litwornia, zawierający (w precyzyjnie oznaczonych segregatorach i teczkach) dokumentację działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej w Polsce i we Włoszech, obszerną korespondencję, pamiątki i archiwalia rodzinne, setki bezcennych już dziś fotografii (także o charakterze biograficznym czy warsztatowym). Całość zespołu archiwalnego została zabezpieczona i przygotowana do opracowania przez żonę profesora, Krystynę Schwarzer-Litwornia, jednakże zasadnicze metodyczne uporządkowanie i pogrupowanie jego treści zawdzięczamy samemu właścicielowi, stąd w poszczególnych materiałach (jednostkach) bezwzględnie pozostawiono dotychczasowy układ i tytuły. Kończąc pracę skonstatować dopiero mogłem, jak ważne i unikalne źródło zespół ten stanowi dla przyszłych badań biograficznych i kulturowych, percepcji i oceny tak wielu wydarzeń już minionych. Także tu pozostawiony zbiór stanowił swoistą całość o cechach reprezentatywnej kolekcji historyka literatury, uczonego i... miłośnika osobliwości. Problemem pozostawał dotychczasowy brak inwentarza, który dałby w zastanym układzie schematyczno-rzeczowym (tematycznym, chronologicznym, alfabetycznym, najczęściej mieszanym) szczegółowe spisy poszczególnych jednostek wraz z niezbędnymi aneksami.

Zinwentaryzowane w czerwcu 2008 roku dokumenty i materiały zostały poprzedzone skróconym opisem zawartości, bez naniesienia foliacji (poszczególne jednostki zamieszczono w plastikowych koszulkach), wykaz ważniejszych skrótów występujących w inwentarzu oraz aparat ewidencyjno-informacyjny wraz z bibliografią przedmiotu wyodrębniono w osobnym miejscu. W wyniku przeprowadzonych prac i dalszych studiów powstały też „Materiały do biobibliografii profesora Andrzeja Litwornia”³. Opisany zespół, posiadający samodzielną wartość naukową, stanowi kompletny zbiór materiałów archiwalnych wytworzonych w toku oraz w związku z działalnością uniwersytecką i dydaktyczną, zbiór reprezentujący główne kierunki życia, zainteresowań jego twórcy oraz osób z nim związanych. Opracowany inwentarz składać się ma zatem na podstawową pomoc archiwalną, ewidencyjną i informacyjną, dając przegląd zawartości, plan układu materiałów wewnątrz zasobu oraz szczegółowe spisy pomocnicze. W trakcie pracy, korzystając z arkuszy programu Excel, przygotowano dziewięć kilkunastostronicowych zestawień, obejmujących systematycznie tworzone przez właściciela zespołu (niejednokrotnie pokrewne) grupy tematyczne. W niniejszym sprawozdaniu, dla klarowności z konieczności skróconej relacji, całość opracowania ujęto w dwie (z powszechnie przyjętych w wytycznych archiwalnych opracowań) schematyczne grupy przedmiotowe.

„Prace twórcy zasobu”, jako pierwsze (począwszy od wymienionych niżej „Segregatorów niebieskich”), zbierają materiały twórczości naukowej (artykuły, tłumaczenia, publikacje) obok podanych tu łącznie „Materiałów działalności twórcy zasobu” (dydaktycznych, kulturalnych, wydawniczych), jako kolejne opracowano i opisano również obszerne „Materiały biograficzne” (dokumenty, materiały rodzinne, korespondencję); rezerwując też (dla przyszłych uzupełnień i kontynuacji prac) końcowy dział „Varia”, do którego włączyć przyjdzie oczekujące na całościowe opracowanie albumy, nieprzewidziane wcześniej załączniki oraz tak zwane rzeczy rozmaite.

„Segregatory niebieskie”, w dziesięciu woluminach oznaczone jako „SN” (1-10), zawierają maszynopisy publikacji i artykułów, wydruki komputerowe, odbitki korek-

---

³ *Profesor Andrzej Litwornia (1943–2006). Materiały do biobibliografii*, Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Literackie 2010 t. 50 (złożone do druku) — publikacja zawiera kilkustronicowy „Biogram”, „Bibliografię publikacji” (115 tytułów), „Filmografię” (8 tytułów) oraz „Spis źródeł drukowanych” (85 pozycji). Krótka informacja dotycząca prac w Udine znajdzie się również we wrocławskim „Przeglądzie Uniwersyteckim” 2009 nr 6 (w druku).

torskie i druki, w tym także kserograficzne kopie druków, dając łącznie (jak wszędzie w nazwanym już i nadanym układzie) 202 jednostki w ilości ponad 3 tys. kart; załączona korespondencja w całości dotyczy tu spraw wydawniczych. Przykładowo, „Studia XV–XVIII wieku” zbierają publikacje z lat 1970–2005, teksty ponad 20 recenzji (wraz z wewnętrznymi recenzjami wydawniczymi) oraz materiały dotyczące polonistyki we Włoszech; „Studia XIX–XX wieku” to prace z lat 1968–2002 (w części w języku włoskim), konspekty publikacji i materiały konferencyjne (zaproszenia, programy, plakaty); „Studia polsko-włoskie” zawierają materiały i redakcje tekstów przeznaczonych do druku (również w słownikach i encyklopediach); w kolejnym zestawie, cykl artykułów zamieszczonych w latach 1994–2001 w poznańskim miesięczniku „Arkusze”; całość kończy dział „Konferencje” (odczyty, wykłady, zjazdy), to maszynopisy przygotowanych i wygłoszonych referatów, wycinki prasowe (z wywiadami) oraz teksty dedykowane profesorowi.

Cztery mniejsze formatem „Segregatory kolorowe”, oznaczone literami „SK” (1-4), zbierają odbitki korektorskie (z rękopiśmiennymi poprawkami), druki publikacji i wydruki komputerowe z lat 1967–2005; łącznie 38 jednostek i około 900 kart. Wśród nich interesujące, choć raczej już wyłącznie prywatne, odautorskie koleżeńskie dedykacje (w drugim egzemplarzu [?]) na nadbitkach tekstów wrocławskich „Prac Literackich”, jak przykładowo na tytułowej stronie debiutanckiego artykułu o Sebastianie Grabowieckim: *O przeszłych rzeczach szczyre fałsze. Pani Ludce...*, dalszą treść wypada zatem pozostawić tylko adresatce.

Białe tekturowe teczki czyli „Cartelle”, oznaczone jako „C” (1-53), mieszczą maszynopisy, prace przekładowe, kserograficzne kopie recenzji i projekty scenariuszy realizowanych filmów, całość dotyczy lat 1967–1999; dając 53 obszerne jednostki i (razem z załączoną korespondencją) blisko 6 tys. kart. Tu m.in. znajduje się maszynopis pracy magisterskiej oraz tekst rozprawy doktorskiej *Sebastian Grabowiecki* (Wrocław 1974) wraz z poszczególnymi jej redakcjami, wykresy genealogiczne, odrisy staropolskich herbów i materiały do planowanej edycji *Rymów duchownych* S. Grabowieckiego (1977), maszynopis z poprawkami rękopiśmiennymi, wersje przedmowy; pośród materiałów warsztatowych, przechodzące dziś do historii, dokumenty celne (dowody odpraw, faktury, graniczne pieczęcie) wraz z zaświadczeniami dotyczącymi przywozu i wywozu książek (wykaz niezbędnych do pracy „Materiałów bibliotecznych”). Spory jest też dział zawierający informacje prasowe o Polsce (poszczególne numery i wycinki z czasopism, głównie z lat 80.): „Il Messaggero”, „L’Osservatore Romano”, „La Repubblica” oraz „Polityka”, „Tygodnik Solidarność” czy „Życie Warszawy”.

Dotyczący działalności dydaktycznej zbior „Tesi di laurea, dottorato di ricerca” zawiera 17 egzemplarzy (o łącznej liczbie ponad 3 tys. kart) ofiarowanych lub przekazanych (przeważnie włoskojęzycznych) prac licencjackich, magisterskich i doktorskich, których promotorem bądź naukowym opiekunem był profesor Litwornia; pośród polskich tematów twórczość J. Słowackiego, W. Gombrowicza, J. Andrzejewskiego, ale i zagadnienie, które dla Włocha z pewnością stanowiło równie trudne wyzwanie: *La terminologia sportiva polacca*, na ponad stu stronach zwięzłego opisu.

„Materiały zebrane” to obszerne segregatory i teczki, oznaczone „MZ” (1-15), które obejmują maszynopisy artykułów, wydruki komputerowe i odbitki korektorskie publikacji książkowych z lat 1995–2006 oraz dokumenty i materiały dotyczące kontaktów naukowych; łącznie 20 jednostek i ponad 3700 kart (dołączona korespondencja dotyczy spraw wydawniczych). Pośród materiałów pracy naukowej i warsztatowych, bogate zbiory tematyczne dotyczące książek: *Rzym Mickiewicza* (Warszawa 2005)

wraz z notatkami i dokumentami (plan rozmieszczenia ilustracji w książce, materiały ikonograficzne dotyczące Rzymu, w tym kolekcja ponad 220 kart pocztowych), materiały do publikacji *Dante go któż się odważy tłumaczyć?* (Warszawa 2005) oraz wcześniejszej antologii *La porta d'Italia* (Udine 2000); w kolejnych jednostkach: kontakty z uniwersytetami i towarzystwami na terenie Polski (1979–2006) oraz z polskimi instytucjami państwowymi na terenie Włoch (1981–2004), by wymienić tylko Konsulat Generalny RP w Mediolanie czy Ambasadę RP w Rzymie (Projekt „Traktatu o przyjaźni i współpracy między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Włoską”); dalej materiały i korespondencja z ministerstwami i instytucjami na terenie Włoch (1980–2002), przykładowo: Ministero degli Affari Esteri (pobyty delegacji Filmu Polskiego w Rzymie, rękopiśmienny plan wizyty) i organizacjami polonijnymi (1979–2005): Stowarzyszenie Polskich Kombatantów, Związek Polaków we Włoszech, Centralny Ośrodek Duszpasterstwa Emigracji; jeszcze dalej: korespondencja z wydawnictwami naukowymi na terenie Polski i Włoch (1979–2005) oraz bibliotekami w Polsce i poza jej granicami (1987–2005), kontakty z antykwariatami, domami aukcyjnymi i księgarniami (1992–1996): Sotheby's (Milano), Liberia Michelotti (Roma), Księgarnia Polska (Tel-Aviv).

Kończące grupę pierwszą „Segregatory zielone”, oznaczone jako „SZ” (1-5), zbierają materiały związane z działalnością kulturalną, polonijną (fotografie, zaproszenia, druki); dając łącznie 94 jednostki i blisko 1500 kart (razem z korespondencją). Wśród nich, zaproszenie na przegląd filmów A. Wajdy („Istituto Polacco di Roma” 1994), fotografie uroczystości w „Centrum Manggha”, włoska wersja tekstu spektaklu „Nastazja Filipowna”; materiały dotyczące działalności artystycznej J. Stuhra (tłumaczenia, zdjęcia z planów filmowych), Vanni Scheiwillera (włoskiego wydawcy i mecenas sztuki); zaproszenia: „Vadim Brodsky. Concerto” (Roma 1991), bilety wizytowe z dedykacjami, z rzeczy osobliwych: fragment struny (wirtuoza skrzypiec [?]); program sesji poświęconej J. Iwaszkiewiczowi (1981), podczas której odsłonięto w San Gimignano tablicę poświęconą polskiemu pisarzowi; zbiór fotografii czarno-białych z konferencji w Stacji Naukowej PAN w Rzymie (na zdjęciach: J. Pomianowski, K. Żaboklicki, P. Marchesani, S. Graciotti); jeszcze dalej: tekst „Toastu Pana Prezydenta Republiki z okazji oficjalnego obiadu wydanego na cześć Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej” (Kwirynał 2002), tu obok zaproszenia i oficjalnych fotografii: etykieta pozwolenia parkowania przed pałacem, wizytówka zakładu wynajmu smokingów, wstążka we włoskich barwach narodowych i menu przyjęcia. Spory dział „Jan Paweł II. Watykan” zawiera zdjęcia (autorstwa A. Mari) oraz materiały z audyencji na Watykanie (lata 1981–1985), druki z okolicznościowymi pozdrowieniami i błogosławieństwem papieskim (1980–1987), materiały dotyczące Jana Pawła II (wycinki i kserokopie artykułów z prasy) oraz album zawierający 105 kart pocztowych z fotografiami Jana Pawła II i innych papieży.

Stanowiące tu część drugą opisywanego zespołu archiwalnego „Materiały biograficzne” („Dokumenty”, „Materiały rodzinne”, „Korespondencja”) rozpoczynają „Segregatory białe”, oznaczone jako „SB” (1-7), zmieszczone w nich zostały dokumenty osobiste i pamiątki z lat 1943–1961 (świadczenia szkolne, zeszyty, dyplomy) oraz dokumenty związane z działalnością naukową, organizacyjną i dydaktyczną w Polsce i we Włoszech; łącznie zawierają 258 jednostek i ponad 1500 kart. Tu znalazły swoje miejsce: zeszyty do języka polskiego i religii z kl. I (z kolorowymi rysunkami), komplet świadectw szkolnych, dyplom za V lokatę w „VII ogólnopolskim konkursie recytatorskim” (Polanica 1960), „Świadectwo dojrzałości liceum ogólnokształcącego” (Twardogóra 1961), ale i „Servizi astrologici” wystawione w Krakowie na dzień

5 października 1943 roku. Są też materiały z okresu studiów (konspekt lekcji języka polskiego w klasie XI) oraz dokumentujące przebieg pracy na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego (1966–1992): życiorysy, nominacje, informacje o stypendiach, dokumentacja przewodu doktorskiego, umowy wydawnicze; wśród rzeczy różnych: zaproszenia (klub studencki „Pałac”) oraz wnioski do Urzędu Telefonów Miejskowych opiniowany przez Związek Nauczycielstwa Polskiego (Wrocław 1975). Dalej znalazły się, drobniaczko poszeregowane, materiały związane z pobytem we Włoszech: dział „Roma, Firenze, Pisa, Padova” (1980–1995) zawiera dokumentację pracy naukowej w Università degli Studi di Roma, Università degli Studi di Firenze, Università degli Studi di Pisa; dział „Privati & Universitas Studiorum Utinensis” (1992–1999) zbiera dokumenty urzędowe o działalności dydaktycznej i organizacyjnej (zaświadczenie o zatrudnieniu na stanowisku *professore associato*); dział „A.I.S.” (Associazione Italiana degli Slavisti) oraz „A.I.S.U.” (Associazione Italiana di Studi Ucraini) obejmujący lata 1993–2001 mieści programy, korespondencję i sprawozdania ze spotkań oraz slawistycznych zjazdów.

„Materiały rodzinne” (Murawa, Litwornia, Balcewicz, Schwarzer), obejmujące lata 1925–1989, oraz dokumenty osobiste (kalendarze, notatniki, dokumenty tożsamości, legitymacje, odznaczenia) zebrane w oddzielnym kartonowym etui, dają łącznie 24 jednostki i blisko 2 tys. kart. Pośród materiałów biograficznych znalazły miejsce: książeczka „Górskiej Odznaki Turystycznej” (1957), legitymacje „Zrzeszenia Studentów Polskich” (1962) i „Związku Nauczycielstwa Polskiego” (1969), indeks Uniwersytetu Wrocławskiego (1961) oraz dwie szklane instytutowe tablice (mgr A. Litwornia: asystent i dr A. Litwornia: adiunkt), dalej: zaproszenia Ministra Spraw Zagranicznych RP na uroczystość wręczenia Dyplomów MSZ w Warszawie (2005) wraz z oryginałem okolicznościowego przemówienia; obok państwowych medali i wyróżnień uwagę zwraca odznaka podharcmistra (zielona podkładka pod harcerekim krzyżem) oraz znaczki „Solidarność” i „Universitas Studiorum Udinensis” na niebieskim emaliowanym tle. Zbiór kończy 14 kalendarzy i kalendarzyków (1977–2005), dziesięć notesów z bieżącymi informacjami i adresami, ponad 150 biletów wizytowych (z dedykacjami i notatkami), karty wejściowe, identyfikatory.

Na ostatnią część „Materiałów biograficznych” złożyła się „Korespondencja” (wpływająca i wychodząca: prywatna i urzędowa dorywcza), zebrana w układzie alfabetycznym (wg nadawców i odbiorców), następnie zaś chronologicznym; zgrupowana w jednostki korespondentów (wysyłających) daje łącznie ponad 3 tys. listów i przesyłek (maszynopis, rękopis, druk, e-mail, faks, telegram), tamże pozostawiono wyodrębnione w uwagach załączniki (fotografie, rękopisy, dokumenty). Prywatna korespondencja wpływająca do adresata (1968–2006) mieści się w 48 kartonowych białych teczkach i obejmuje 423 nazwiska; łącznie 1591 listów, blisko 2 tys. kart. W zebranych przesyłkach wyróżniają się rękopiśmienne zbiory (czasem jakby wbrew poczcie elektronicznej) listów i kart pocztowych od osób połączonych wieloletnimi więzami przyjacielskimi i koleżeńskimi: E. Balcerzan i B. Latawiec (94 listów), J. Stuhr z rodziną (86), J. Heistein (33), M. Eustachiewicz (21 listów), M. Popiel (23), R. Augustyn (10); w mniejszej już ilościowo grupie (choć z pewnością równie ważne) nazwiska z kręgu środowiskowych znajomości: J. K. Lewański, T. Michałowska, S. Nikolaev, J. Pomianowski, A. M. Raffo, J. Starnawski, Z. Stefanowska, Z. Smolska, ale też M. Iwaszkiewicz, R. Kapuściński czy A. Wajda. Korespondencja rodzinna wpływająca to 15 kartonowych teczek (i niemal tyluż nadawców), zawiera 404 listów (w tym okolicznościowe pozdrowienia, życzenia świąteczno-norowoczne), około 500 kart; korespondencja wychodząca: rodzinna (1968–2005) oraz do osób różnych (1990–2005) to pięć teczek za-

wierających 140 listów (skierowanych do kilkunastu osób) i ponad 150 kart. Dział ten kończy korespondencja urzędowa (dorywcza, nie świadcząca o dłuższej współpracy z daną instytucją), to zaproszenia na zjazdy, konferencje naukowe, wystawy (1978–2006) w układzie alfabetycznym (nadawca, instytucja), całość w pięciu odrębnych i opisanych pudłach; reprezentuje ponad 100 instytucji państwowych, uniwersytetów, akademii i towarzystw naukowych (od ambasad i konsulatów po biblioteki i wydawnictwa), dokumentując powyższe kontakty liczbą 1064 zaproszeń i blisko 1800 kart (przykładowo, Accademia Polacca delle Scienze oraz Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Rzymie: 177 i 99 oficjalnych druków, Istituto Polacco di Roma: 247, muzea, galerie, wydziały kultury i inne instytucje: ponad 200 zaproszeń).

Całość prywatnego zespołu archiwalnego profesora Andrzeja Litworni liczy około tysiąca jednostek i ponad 26 tys. kart: od opisanych wyżej materiałów rodzinnych i dokumentów biograficznych (które być może udostępnione będą dopiero po określonym czasie) do materiałów działalności dydaktycznej, organizacyjnej i prac naukowych twórcy zasobu. Gdybym mógł jednak podać tylko pięć przykładów, które pośród całości zbiorów zrobiły na mnie największe wrażenie, byłyby to: metalowy legionowy orzełek, świadectwo kursu „Ratownictwa sanitarnego” wystawione dla nastoletniej Zofii Murawianki (w maju 1939), dokumenty Cattedra di Ematologia (Roma 1987), duży zbiór materiałów źródłowych do ostatniej książki *Rzym Mickiewicza* (2005) oraz... studenckie koperty i pocztówkowe pozdrowienia (ze stemplami wielu miejsc świata) adresowane jedynie „33-100 Udine”, z dopiskiem „Professore Polacco”.

Z wywiadu i rozmów przeprowadzonych z opiekującą się całością zbiorów, Krysztyną Schwarzer-Litwornia, wnosić można, że wolą profesora było, aby stworzona przez niego kolekcja pozostała w tym kraju, w którym powstała, to jest we Włoszech; także ze względu na zawarty w niej ważny dział dotyczący historii wzajemnych stosunków kulturalnych i literackich (w jednoczącej się przecież Europie). W zamierzeniach twórcy, biblioteka łącznie z archiwum jako „Fondo Litwornia” (z języka włoskiego to określenie prywatnego księgozbioru przekazanego bibliotece, towarzystwu lub instytucji), stanowić ma materialną podstawę dla przyszłych badań naukowych w zakresie szeroko pojętej humanistyki, italianistyki i slawistyki, a nade wszystko związków polsko-włoskich i włosko-polskich w swych tak wielorakich i złożonych kontekstach idei i myśli.

Zachowanie biblioteki i archiwum profesora Litworni w całości wydaje się zatem potrzebą naturalną, udostępnienie jej włoskiemu środowisku akademickiemu obowiązkiem. Jej miejsce, jako znakomitego warsztatu dla rozwijania uniwersyteckich prac polonistycznych i komparatystycznych, jest w jednym ze slawistycznych ośrodków naukowych na terenie Włoch. Szczególnie znaczące jest dla udińskiego uniwersytetu, wzbogacenia dorobku kulturowego miasta i tegoż przepięknego regionu. „Fondo Litwornia” przechowywane w osobnym, wydzielonym pomieszczeniu, udostępniane do badań naukowych i konsultacji pod opieką doświadczonego bibliotekarza, posiadać ma też określony dwustronną umową status prawny. Uniwersytet w Udine skłonny jest w całości projekt ten przyjąć i zapoczątkować tym samym Centrum Badań Polonistycznych, z wyjątkowo bogatym zapleczem naukowym (i niemałą już grupą studentów).

Czy zgodnie z oczekiwaniami pracowników świata nauki i kultury, strona polska będzie równie aktywnie uczestniczyć w dalszym rozwijaniu tegoż udińskiego przyczółka ambasady polskości, nie sposób w tej chwili jednoznacznie określić. Jedno jest tu pewne: trudno liczyć, aby podobna sytuacja mogła się jeszcze raz powtórzyć.

Marian Pacholak (Wrocław)